

RINGEN VAN STELTLOPERS, MEEUWEN EN STERNS IN 2000

Verslag Steltloperinggroep FFF met uitgelicht de terugmeldingen van Kluten van de broedpopulatie van Holwerd

Klaas Koopman

De Steltloperinggroep FFF draagt al ruim 20 jaar zorg voor het vangen en ringen van steltlopers, meeuwen en sterns op de Friese waddenkust. Onderstaand artikel is een samenvatting van FFF-rapport 67. Het geeft een overzicht van de werkzaamheden en de resultaten van het vang- en ringwerk in 2000. Na een bespreking van het veldwerk en de binnengekomen terugmeldingen wordt speciale aandacht geschonken aan de terugmeldingen van geringde Kluten die behoren tot de broedpopulatie van Holwerd. Het betreft een voorlopige uitwerking.

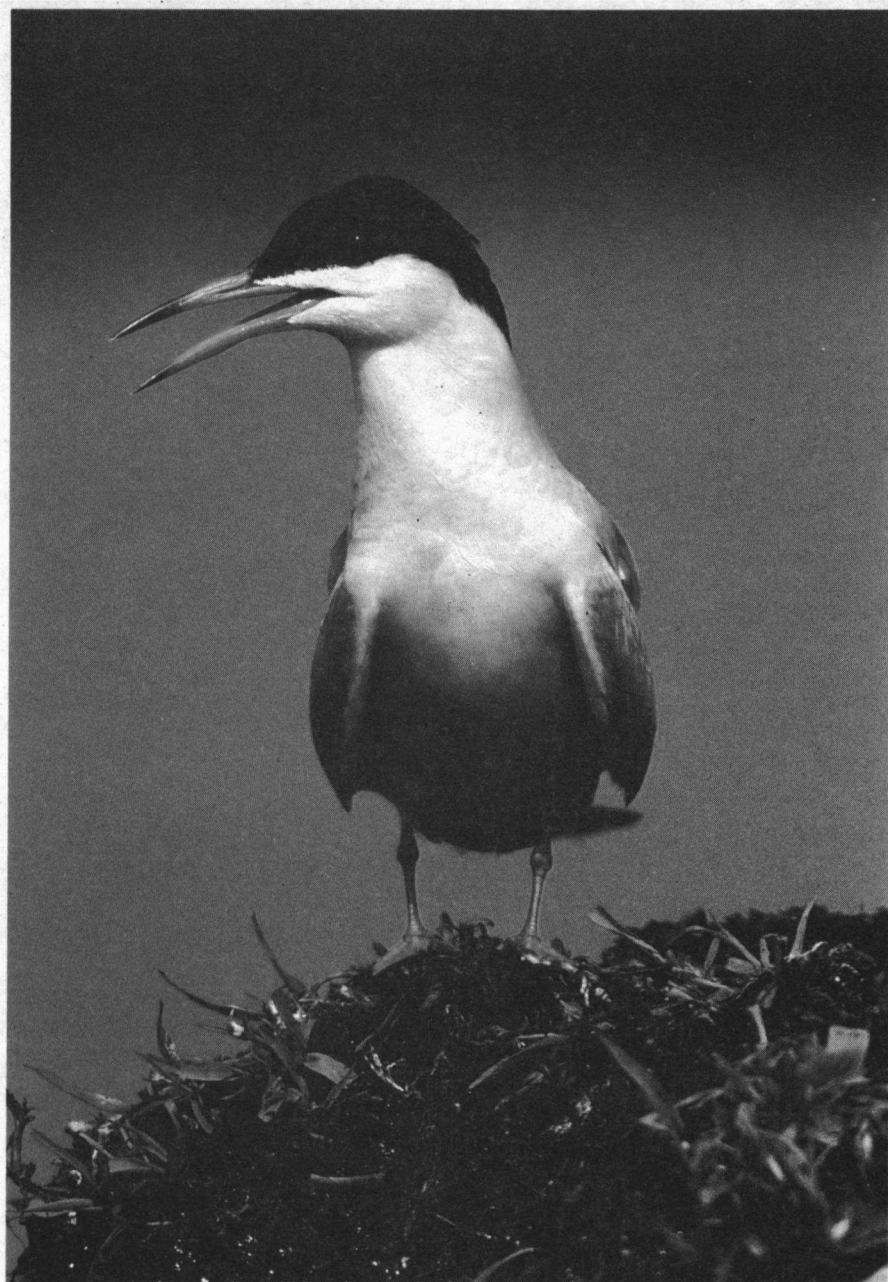
VELDWERK

In 2000 bestond het veldwerk vooral uit het vangen met mistnetten bij Holwerd en het vangen van broedvogels bij Holwerd, Leeuwarden en Hoogkerk. In tabel 1 zijn de totale aantallen gevangen vogels weergegeven.

VANGST MET MISTNETTEN BIJ HOLWERD

Methode Alvorens de vangsten met mistnetten te bespreken wordt eerst geschetst hoe de vangst van steltlopers met mistnetten werkt. Mistnetten zijn staande netten, gemaakt van dun nylonnet, die gespannen worden tussen twee stokken. De lengte van een net varieert van 6-40 meter. Het net is middels spanlijnen verdeeld in één tot vijf horizontale banen. Hierdoor ontstaat in elke baan een zak. Als de vogels tegen het net aanvliegen, belanden ze in zo'n zak en kunnen dan onder normale omstandigheden niet meer ontsnappen. De standaardnetten die door het Vogeltrekstation worden geleverd zijn vooral geschikt voor de vangst van zangvogels en minder geschikt voor de vangst van steltlopers, meeuwen en andere grotere vogelsoorten. De Steltloperinggroep FFF gebruikt daarom aangepaste netten van dikker garen en een iets grotere maaswijdte.

Voor de vangst van vogels overdag zijn mistnetten alleen bruikbaar als er een achtergrond is. Ringers van zangvogels gebruiken hun mistnetten dan ook altijd tussen het riet en voor en tussen bosjes. In een open gebied als de Waddenzee ontbreekt elke achtergrond voor de mistnetten. Overdag vangen is daarom zodoende vrijwel zinloos. Daar kan dan ook alleen 's nachts gevangen worden. Voor de nachtelijke vangst van steltlopers met mistnetten aan de kust zijn vier factoren van groot belang: de aanwezigheid van vogels, de maanstand, windrichting en -kracht en het getij.

Visdief

foto: Anton Huitema

Met uitzondering van juni en periodes met vorst in de winter komen in het Waddengebied vrijwel het gehele jaar grote aantallen steltlopers voor. Dit houdt niet in dat de vogels gelijkmatig verdeeld zijn. Het is dan ook zaak overdag vast te stellen waar de vogels

bij hoog water rusten en wat hun aanvliegroutes zijn. Een complicatie daarbij is dat de rustplaatsen overdag niet altijd dezelfde zijn als 's nachts als gevolg van wisselende waterstanden en verstoringen, maar ook dat overdag en 's nachts op verschillende

Tabel 1. Totale aantallen gevangen volgroeide eenden, steltlopers, meeuwen en sterns in 2000.

Soort	Aantal	Soort	Aantal
Bergeend	1	Wulp	11
Bahama pijlstaart	1	Zwarte ruiter	1
		Tureluur	87
Scholekster	22	Groenpootruiter	1
Kluut	6		
Kievit	3	Kokmeeuw	82
Bontbekplevier	11	Stormmeeuw	1
Zilverplevier	6		
Kanoetstrandloper	113	Visdief	23
Krombekstrandloper	5	Noordse stern	5
Bonte strandloper	163		
Rosse grutto	6	Totaal	553
Regenwulp	5		

Tabel 2. Aantal per nacht gevangen vogels met mistnetten bij Holwerd in 2000.

Soort	Datum						Totaal
	31-7	5-8	15-8	21-8	30-8	14-9	
Bergeend					1		1
Bahama pijlstaart						1	1
Scholekster	3	1		1	1	1	7
Kievit	2						2
Bontbekplevier		1	1		3	6	11
Zilverplevier		6					6
Kanoetstrandloper	4	87	14	5	2	1	113
Krombekstrandloper			1	2	2		5
Bonte strandloper	12	40	4	40	46	21	163
Rosse grutto	1	3	1	1			6
Regenwulp	2	1	1	1			5
Wulp	2	2	3	2	2		11
Zwarte ruiter		1					1
Tureluur	33	25	12	9	5	3	87
Groenpootruiter				1			1
Kokmeeuw	1	2	2		1		6
Stormmeeuw				1			1
Totalen	60	169	39	63	63	33	427

Tabel 3. Aantal per dag gevangen broedvogels bij Holwerd in 2000.

Soort	Datum				Totaal
	20-5	30-5	3-6	17-6	
Scholekster	1	2	1	8	12
Kluut	1	1	1	3	6
Kokmeeuw	19	16	8	3	46
Visdief			1	2	3
Noordse stern		2	2	1	5
Totalen	21	21	13	17	72

plaatsen overtijd kan worden. Hiertoe moet 's nachts wel eens geëxperimenteerd worden met de netopstelling.

Met de standaardnetten kon alleen gevangen worden in maanloze en liefst bewolkte nachten, omdat de mistnetten anders nog te goed zichtbaar waren. Wij gebruiken tegenwoordig mistnetten die zelfs in maanlichte nachten meestal goed vangen. Ondanks het dikkere garen zijn deze netten juist door de iets grotere maaswijdte ook in maanlichte nachten veel minder zichtbaar dan de standaardnetten. Alleen bij volle maan in combinatie met een onbewolkte hemel,

laaghangende mist en mistnetten geplaatst op een onbegroeid wad waarop het maanlicht reflecteert, is het soms 's nachts zo licht dat de vangst minder goed is. De factor maan hebben we daarom zo goed als uitgeschakeld.

Wat we niet uit kunnen schakelen is de factor wind. Voor een goede vangst moet het (vrijwel) windstil zijn of moet er hooguit een zwakke wind (maximaal 10 knopen) staan uit de richting waarheen de vogels vliegen. Rugwind doet de vogels hoger vliegen en bovendien kunnen ze gemakkelijker uit de netten ontsnappen. Te veel zijwind doet strepen in het net ontstaan, om-

dat het net naar één zijde waait waardoor het zichtbaarder wordt en de vogels ook gemakkelijker uit de netten kunnen ontsnappen. Te harde wind doet de vogels afstuiten tegen de netten.

In een getijdengebied als de Waddenzee hebben de meeste vogels geen dag/nacht-ritme maar een eb/vloed-ritme. Dit houdt in dat bij laag water gevoerageerd wordt en bij hoog water gerust. Het foerageren vindt plaats in de Waddenzee op drooggevalen platen en dergelijke. Gerust wordt aan de kusten van de eilanden en de vaste wal op hoger gelegen plaatsen die bij vloed (vrijwel) droog blijven. De foera-geergebieden zijn ongeschikt om te vangen met mistnetten, omdat ze verder uit de kust liggen en weer verlaten moeten zijn als ze bij opkomend water onder water komen te staan. Vandaar dat gevangen moet worden als de vogels naar de kant komen om te rusten (overtijen). Deze beweging wordt hoogwatertrek genoemd. De mistnetten worden dan haaks op de kust en op de vliegrichting van de vogels geplaatst in de hoop dat de langsvliegende vogels erin zullen vliegen. Daar eb en vloed elke keer iets later vallen dan de vorige keer, schuift dit geheel steeds op. Er kan alleen succesvol gevangen worden als hoog water minimaal enkele uren na zons-
ondergang valt.

Naast deze algemene factoren zijn er per gebied specifieke omstandigheden. Bij Holwerd is dat vooral het beheer van de kuststrook. De kuststrook is slijkgig. Middels zogenaamde landaanwinningswerken wordt getracht het slik vast te houden om op die manier de kuststrook te verhogen. Hiertoe is een stelsel van greppels en dammetjes gecreëerd. Op geregelde afstand gebruiken wij doorgaande dammetjes haaks op de kust voor het opstellen van de mistnetten. Tegenwoordig worden de landaanwinningswerken op Holwerd-Oost niet meer onderhouden, zodat de lager gelegen dammetjes weer zijn weggespoeld. Wel zijn er geulen gegraven om tot een meer dynamisch geheel te komen. Een en ander heeft wel tot gevolg dat het gebied voor ons in de loop van de tijd moeilijker toegankelijk is geworden. Met enig kunst- en vliegwerk slagen wij er tot nu toe nog steeds in de netten op te stellen op plaatsen waar veel vogels langskomen.

Een ideale netopstelling op Holwerd-Oost is één baan van 200 meter haaks op de kust waarbij tijdens hoog water onder een deel van de netten

Groenpootruiter

foto: Teake Roosjen

water staat. De vogels passeren dan meestal een deel van de netten. Door de nieuw gegraven geulen kunnen we tegenwoordig nog slechts banen van 100 meter plaatsen. We plaatsen dan twee banen van elk 100 meter evenwijdig aan elkaar met een tussenafstand van 200 meter. Deze opstelling is minder vanzeker dan één lengte van 200 meter. Bovendien kan een dergelijke opstelling door de grotere loopafstand niet door één persoon bestierd worden, maar vergt twee ervaren mensen. De hoogwatertrek is van oost naar west. Voor een goede vangst moet het dus windstil zijn, of mag de wind hooguit zwak waaien uit west tot zuidwest.

Resultaten In totaal werd in 2000 in zes nachten getracht vogels met mistnetten te vangen. Dit leverde 427 vogels op (tabel 2). Zowel het aantal nachten als het aantal gevangen vogels is teleurstellend laag. Veel geplande vangnachten konden niet doorgaan als gevolg van ongunstige weeromstandigheden. Verder kon in vier nachten slechts 100 eter net worden geplaatst als gevolg van het ontbreken van capabele helpers.

Als nieuwe soort werd een Bahama pijlstaart gevangen. Deze eendensoort komt uit Amerika en wordt nogal eens in watervogelcollecties gehouden. De mogelijkheid is dan ook groot dat het hier een ontsnapte vogel betreft. Omdat de vogel 's nachts op het wad werd gevangen (en niet in bijvoorbeeld een park in een stad), ongeringd was, geen tekenen van gevangenschap vertoonde en het voor een eend toch niet uitgesloten geacht moet worden op eigen kracht de Atlantische

Oceaan over te steken, is de vogel wel geringd. Met de beschikbare literatuur kon de vogel ter plaatse niet worden gedetermineerd. De vogel werd daarom meegenomen naar Leek voor determinatie. Met telefonische hulp van Klaas van Dijk en Eddy Douwma lukte determinatie wel. Na een aantal foto's gemaakt te hebben werd de vogel om 10.00 uur losgelaten in een vijver in Leek. Hij dronk en poetste eerst. De houding was typisch voor een Pijlstaart: rechtop met gestrekte, slanke hals. Later op de dag was het dier verdwenen.

Van de Kanoetstrandloper werd in 2000 weer een nieuw jaarmaximum bereikt: 113 vogels tegen 107 in 1999 toen ook al sprake was van een nieuw jaarmaximum.

VANGST VAN BROEDVOGELS BIJ HOLWERD

Het vangen van broedvogels met nestvallen bij Holwerd is dit jaar bijzonder slecht verlopen. Met uitzondering van Kokmeeuwen in de kolonie bij de pier en Scholeksters op de kop van de pier is op Holwerd-Oost helemaal niet gevangen. Dit gebied was gedeels verschoond van broedende vogels. Zowel de Kokmeeuwen als de Scholeksters bij de pier kenden een weinig succesvol broedseizoen. Het merendeel van de eieren verdween voortijdig. Op Holwerd-West waren vanaf het begin van het seizoen de aantallen broedvogels gering. Bovendien is het merendeel hiervan in de loop van het broedseizoen alsnog verdwenen. Scholeksters kwamen in geringe aantallen voor, terwijl de eileg later was dan normaal. Kluten hebben

niet gebroed op de landaanwinningswerken, alleen in de zomerpolders hebben enkele tientallen paren gebroed. Er hadden zich hier enkele kleinere kolonies Kokmeeuwen gevestigd, maar deze verdwenen in de loop van het broedseizoen weer. Kolonies van enkele honderden paren Kokmeeuwen waren soms binnen een week weer verdwenen. Van de Zilvermeeuw werd slechts één legsel gevonden en enkele lege nesten. Aanvankelijk waren wel een aantal Visdieven aanwezig, die ook met de eileg zijn begonnen, maar in de loop van het seizoen zijn ook deze weer verdwenen. Noordse sterns hadden zich traditiegetrouw weer gevestigd in de zomerpolder (maximaal 16 paar geteld), doch lijkt ook hiervan weinig terecht te zijn gekomen.

Predatie door Zilvermeeuwen is niet waargenomen (deze soort was er nauwelijks). Ook is er geen sprake geweest van extra hoog water waardoor legsels zijn weggespoeld. De reden voor de lage aantallen broedvogels en het extreem slechte broedsucces moet gezocht worden in de aanwezigheid van en predatie door Vossen. In het verslag over 1999 (Koopman 2001) werd daarvan ook reeds melding gemaakt. Zonder bestrijding van de Vos lijkt ook Holwerd-West, evenals dat in 1999 en ook weer in 2000 voor Holwerd-Oost gold, verloren als broedgebied voor een aantal belangrijke kustvogelsoorten.

Langs de Friese kust zijn een aantal bewoonde burchten van Vossen met jongen aangetroffen. Door sommige personen wordt in twijfel getrokken of de Vossen verantwoordelijk zijn voor het verdwijnen van de broedvogels. Zij denken o.a. aan verruiging van kwelders of aan voedselproblemen. Zo suggereert Engelman (2001) dat het verdwijnen van de Kokmeeuw het gevolg kan zijn van de schaarste aan Slijkgarnalen aan de kust. Kokmeeuwen vestigen zich echter wel en leggen massaal eieren. Binnen een week kan vervolgens een hele kolonie weer weg zijn. Met regelmaat worden gepredeerde eieren gevonden met karakteristieke bijtsporen van Vossen en gedode vogels. Als verruiging de reden van verdwijnen van Kokmeeuwen is, zal geen vestiging plaatsvinden. Van verruiging is ook slechts sprake in een deel van het gebied. En als voedselschaarste de reden van het verdwijnen van de Kokmeeuwen zou zijn, zou je veel eerder een grote sterfte van jongen verwachten. Het is dan ook aannemelijk te concluderen dat

Vossen verantwoordelijk zijn voor het verdwijnen van de broedvogels bij Holwerd.

In totaal werden 72 broedvogels op het nest gevangen (tabel 3). Jonge vogels zijn dit jaar niet geringd. Wegens gebrek aan vogels en nesten werd op slechts vier dagen gevangen.

OVERIGE VANGSTEN VAN BROEDVOGELS

Op het dak van Christiaan Salvesen (de voormalige Frico) in Leeuwarden vingen we ook dit jaar weer Visdieven op het nest alsmede hun jongen. Op 31 mei werden 8 volwassen Visdieven gevangen en op 22 juni 21 niet-vlieg-vlugge jongen. Op 31 mei vingen we hier ook 15 volwassen Kokmeeuwen op het nest en op 22 juni ringden we 69 jonge Kokmeeuwen. Naar schatting broedden in 2000 35 paar Visdieven en 100 paar Kokmeeuwen in deze kolonie. Op 22 juni waren geen eieren en kleine jongen van de Visdief meer aanwezig; van de Kokmeeuw waren toen minder dan tien nesten met eieren aanwezig en circa vijf kleine jongen. Daar op dit dak vrijwel alle aanwezige jongen geringd kunnen worden, kan voor beide soorten gesteld worden dat het broedsucces dit jaar matig

Tabel 4. Aantal terugmeldingen opgenomen in het archief van de FFF-Steltlopergroep in 2000 (NL=Nederland, FR=Frankrijk, ES=Spanje, MA=Marokko, GB=Groot Brittannië, DK=Denemarken, D=Duitsland, PL=Polen).

Soort	NL	FR	ES	MA	Land GB	DK	D	PL	Totaal
Scholekster	17								17
Kluut	4	1							5
Zilverplevier				1					1
Morinelplevier		1							1
Kanoetstrandloper								1	1
Bonte strandloper	5				3		2		10
Kemphaan	1								1
Grutto	1								1
Tureluur	3		1		1				5
Kokmeeuw	74	4	1		4	2	1		86
Zilvermeeuw	2						1		3
Visdief	14		2						16
Noordse stern	3								3
Totaal	124	6	4	1	8	2	4	1	150

was.

Op de vloeivelden van de Suikerunie te Hoogkerk werden op vier dagen totaal 1 Scholekster, 15 Kokmeeuwen en 12 Visdieven op het nest gevangen. Dit jaar broedden hier aanzienlijk minder Kokmeeuwen (320 paar in 1999, 200 paar in 2000) die bovendien veel later dan normaal met de eileg begonnen. In vorige jaren waren op 5 mei volop drielegsels aanwezig, dit jaar was dat pas eind mei.

Bij Leek werden 2 Scholeksters en 1 Kievit op het nest gevangen.

TERUGMELDINGEN

In 2000 werden 150 terugmeldingen ontvangen. Dit aantal is aanmerkelijk lager dan in 1999, toen nog 197 terugmeldingen werden ontvangen. Het verschil komt geheel voor rekening

Tabel 5. Enkele bijzondere terugmeldingen ontvangen in 2000. Bij leeftijd staat kj voor kalenderjaar (1 kj is jaar van geboorte, 2 kj is jaar daarop, na 2 kj betekent ouder dan 2 kj, etc.). 'Gecontroleerd' houdt in dat de vogel is gevangen, gemeten en gewogen (ter controle) en daarna losgelaten.

Soort	ringnummer	leeftijd	ringdatum	ringplaats	vinddatum	vindplaats en -omstandigheden
Zilverplevier	Arnhem 1.316.918	na 2 kj	30-08-1998	Holwerd	20-04-2000	Sidi Moussa MAROKKO 33.00N 08.50W gecontroleerd
Morinelplevier	Arnhem 1.316.704	1 kj	21-09-1997	Holwerd	23-10-1997	Vendée FRANKRIJK 46.28N 01.37W geschoten
Kanoetstrandloper	Gdansk HN 11.615	1 kj	23-09-1994	Gdansk POLEN 54.38N 18.31E	05-08-2000	Holwerd gecontroleerd
Bonte strandloper	Hiddensee OA 42.429	1 kj	13-09-1998	Rostock DUITSLAND 54.02N 11.30E	21-08-2000	Holwerd gecontroleerd
	Hiddensee OA 79.160	1 kj	19-09-1999	Rostock DUITSLAND 54.02N 11.30E	21-08-2000	Holwerd gecontroleerd
Kokmeeuw	Arnhem 3.407.490	na 2 kj	10-05-1986	Holwerd geringd op nest	24-05-2000	Griend gecontroleerd
	Arnhem 3.500.239	na 2 kj	20-06-1995	Holwerd-Oost geringd op nest	04-05-2000	Ameland vers dood gevonden
	Arnhem 3.444.938	na 2 kj	24-05-1992	Hoogkerk geringd op nest	06-05-2000	Münster DUITSLAND 52.03N 06.42E ring afgelezen met kijker
	Madrid 4.001.063	2 kj	18-12-1994	Madrid SPANJE 40.19N 03.30W	31-05-2000	Leeuwarden gecontroleerd, broedend
Visdief	Arnhem K 740.359	nestjong	04-07-1983	Griend	09-06-1999	Holwerd vers dood gevonden in kolonie
	Arnhem K 909.513	na 1 kj	13-07-1997	Griend geringd in kolonie	17-06-2000	Holwerd-West gecontroleerd, broedend
	Arnhem K 845.355	nestjong	12-08-1990	Hoogkerk	11-10-1997	Huelva SPANJE 37.15N 06.56W gecontroleerd
	Arnhem K 940.043	na 2 kj	10-06-1997	Holwerd geringd op nest	31-08-2000	Huelva SPANJE 37.15N 06.56W gecontroleerd

van Scholekster, Kluut en Kokmeeuw. Tabel 4 geeft een samenvatting van de terugmeldingen terwijl in tabel 5 de details van enkele interessante terugmeldingen worden gegeven.

Onderstaand worden tabel 4 en 5 tegelijk besproken. De terugmeldingen uit tabel 5 zijn in de tekst gemerkt met een asterisk (*).

Scholeksters trekken alleen bij aanhoudende vorst naar Frankrijk. In dergelijke jaren worden de vogels daar massaal geschoten wat doorgaans veel terugmeldingen oplevert. In 2000 hadden we geen winter van betekenis en dus geen terugmeldingen uit Frankrijk. Doordat we veel minder Scholeksters hebben gevangen, hebben we ook veel minder reeds geringde eigen vogels teruggevangen. Dit jaar vingen we zes door ons zelf bij Holwerd op het nest geringde Scholeksters terug tegen 21 in 1999. Een van deze vogels was in 1984 geringd en nog niet eerder teruggevangen. De overige terugmeldingen komen uit het Waddengebied en de binnenlandse broedgebieden in Fryslân en Groningen.

Bij de Kluut was in 2000 het aantal terugmeldingen aanzienlijk lager, omdat dit jaar terugmeldingen ontbraken van ringaflezingen uit de Oostvaardersplassen.

Terugmeldingen van Zilverplevieren, zeker uit Afrika, blijven schaars. De terugmelding uit Marokko (*) is de eerste uit dit land.

In 1997 werd de eerste en tot nu toe enige Morinelplevier geringd. De vogel heeft niet lang van zijn ring mogen genieten. Na een maand werd hij reeds in Frankrijk geschoten. De melding hiervan kwam pas in 2000 binnen.

Het vermoeden bestaat dat het merendeel van de bij Holwerd gevangen Kanoetstrandlopers behoort tot de ondersoort *canutus*. Deze ondersoort broedt in Siberië en trekt via de Waddenzee naar het overwinteringsgebied in Afrika. De vangst van een Kanoetstrandloper met een Poolse ring (*) ondersteunt dit vermoeden. Het is onwaarschijnlijk dat vogels van de ondersoort *islandica*, die in Groenland en NO-Canada broeden en in West-Europa overwinteren, in Polen voorkomen. Ook de vangdata passen mooi in dit beeld. Eerst passeren de oude vogels en daarna de jongen. Als jong was de betreffende vogel nog op 23 september in Polen, op latere leeftijd was hij al op 5 augustus in het Nederlandse Waddengebied.

De vangst van twee in het voormalige Oost-Duitsland geringde Bonte strandlopers (*) zijn de vierde en vijfde uit dit deel van Duitsland. De terugmeldingen passen precies in het beeld dat we hebben van de herfsttrek van de Bonte strandloper. Eerst komen de oude vogels naar het Nederlandse Waddengebied en daarna de jongen. Beide vogels waren in het jaar van hun geboorte half september nog in Oost-Duitsland. In latere jaren waren ze half augustus al in het Nederlandse Waddengebied waar de rui van de vleugelpennen plaatsvindt. Ook de drie terugmeldingen uit Groot-Britannië passen mooi in het bestaande beeld. Alle drie in september nog in het Nederlandse Waddengebied (in vleugelrui) om vervolgens in Groot-Britannië te overwinteren (terugmeldingen van november en december). De overige vijf terugmeldingen betreffen eigen vangsten.

Bij de Tureluurs zaten weer twee terugmeldingen uit het binnenland van Fryslân en, voor het eerst, één uit het binnenland van Groningen. De vogel uit Groot-Britannië is gelet op de vleugellengte van 170 mm ongetwijfeld één van de IJslandse ondersoort die in Groot-Britannië overwinterde (daar op 19 december gevangen). Het aantal terugmeldingen van Kokmeeuwen lag in 2000 aanzienlijk lager dan in de voorgaande jaren, vooral door het lagere aantal aflezingen met een kijker (65 tegen respectievelijk 82, 124 en 174 in respectievelijk 1999, 1998 en 1997). In het verslag over 1999 werd reeds aandacht geschonken aan het wisselen van broedplaats bij Kokmeeuwen tussen verschillende jaren. Als bewijs werden vier terug-

meldingen opgevoerd waarvan één zeker en drie waarschijnlijk van broedplaats waren gewisseld. Thans liggen weer drie gevallen voor: naar Münster (Duitsland) (*) en Ameland (*) elk één waarschijnlijk geval en één zeker geval naar Griend (*). De laatste twee gevallen zijn extra interessant nu de broedpopulatie van de Kokmeeuw aan de vastelandskust afneemt. Kennelijk vestigen de vogels zich op de eilanden waar ze geen predatie van Vossen te duchten hebben. Erg leuk is ook de vangst van een broedende Kokmeeuw (*) in Leeuwarden die in Spanje had overwinterd.

Dat Visdieven regelmatig van broedplaats wisselen, hadden we al eerder aangetoond. De als nestjong (*) en de als broedvogel (*) op Griend geringde vogels bevestigen dit. Sommige terugmeldingen lijken afzonderlijk van elkaar toevallige incidenten. Soms echter komt uit een aantal incidentele gevallen een patroon te voorschijn. Zo ontvingen we in 2000 vijf terugmeldingen van in Leeuwarden geringde Visdieven uit het Waddengebied en van het IJsselmeer uit de periode 19 juli-13 augustus. Zodra de broedverplichtingen erop zitten, lijken de vogels de kust weer op te zoeken. De twee terugmeldingen van Visdieven uit Spanje (*), beide gevangen op dezelfde plaats, zijn de eerste van deze soort uit dit land.

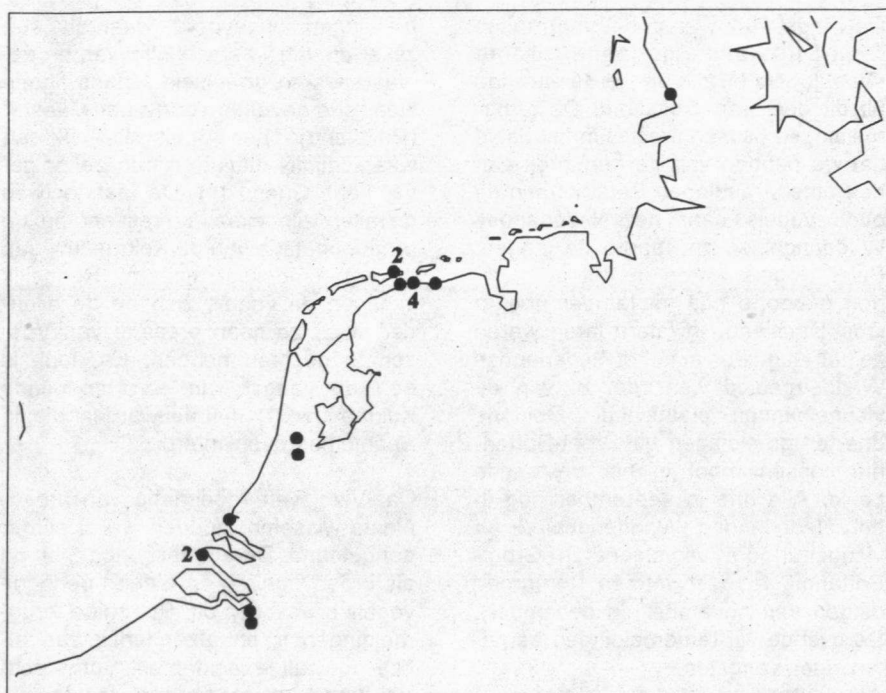
TERUGMELDINGEN VAN BROEDENDE KLUTEN VAN HOLWERD

De Kluut is een algemene broedvogel langs de vastelandskust van de Waddenzee. Vanaf 1983 vangen wij bij

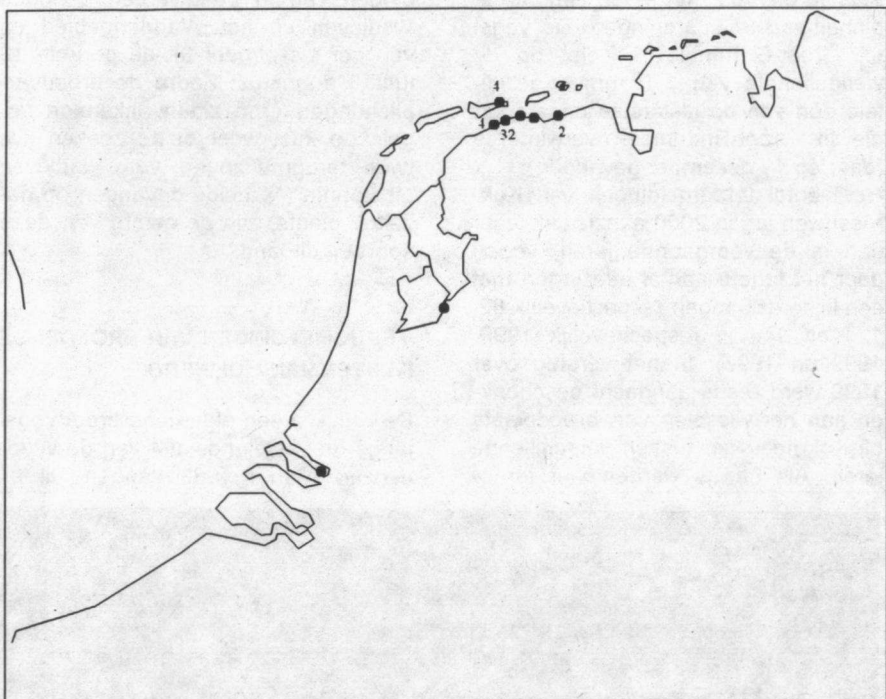

Kluut met jong

foto: Anton Huijtema

Figuur 1. Ringplaatsen van als niet-vliegvlug jong geringde Kluten die later als broedvogel bij Holwerd werden teruggevangen. Getallen bij de stippen geven het aantal ringplaatsen aan als dit meer dan één is.

Figuur 2. Vindplaatsen van als broedvogel bij Holwerd geringde Kluten uit de broedtijd (mei-juni) en als zekere broedvogel uit juli. Getallen bij de stippen geven het aantal vindplaatsen als dit meer dan één is.

Holwerd jaarlijks een aantal broedvogels op het nest. Aanvankelijk vooral ten behoeve van een onderzoek naar de broedbiologie van de Kluut door Meinte Engelman, daarna alleen nog in het kader van het steltloperingonderzoek van de FFF. In totaal zijn sindsdien 792 Kluten op het nest gevangen. Hiervan zijn 60 in het kader van het onderzoek van Meinte Engel-

moer tevens voorzien van een unieke kleurringcombinatie. Deze kleurringen zijn op afstand te zien met een telescoop en hebben hierdoor veel extra terugmeldingen opgeleverd, soms meerdere van dezelfde vogel. Ook zijn in sommige jaren nog niet-vliegvlugge jongen geringd (N=225). In dit artikel worden de terugmeldingen uitgewerkt van Kluten die in enig jaar tot de broedpopulatie van Hol-

werd behoorden. Hiervoor zijn drie groepen terugmeldingen onderscheiden: 1) geboorteplaats van als niet-vliegvlug geringde Kluten die als broedvogel werden teruggevangen, 2) terugmeldingen in de broedtijd van Kluten die als broedvogel werden geringd en 3) overige terugmeldingen van broedvogels. Niet meegenomen zijn de terugmeldingen van de door Meinte Engelman in de tachtiger jaren bij Holwerd geringde Kluten.

Geboorteplaatsen van als niet-vliegvlug geringde jongen

Van de gevangen broedvogels waren 16 als niet-vliegvlug jong geringd (figuur 1). Van deze vogels is dus de geboorteplaats bekend. Vier waren bij Holwerd geringd, de overige 12 elders: in Duitsland (1), langs de Groninger kust (1), bij Paesens (1), op Ameland (2), bij Amsterdam (2), in het Deltagebied (3) en in België (2). Van de door onszelf bij Holwerd geringde niet-vliegvlugge jongen zijn er geen aanwijzingen voor vestiging als broedvogel elders. Slechts één terugmelding uit de broedtijd komt van de nabijgelegen Bildtpollen.

Terugmeldingen van broedvogels uit de broedtijd

Voor deze groep zijn alle terugmeldingen gebruikt van Kluten die op het nest bij Holwerd zijn geringd en in mei en juni werden teruggemeld, plus de terugmeldingen uit juli die als zekere broedvogel werden gemeld (figuur 2). Zes terugmeldingen uit hetzelfde broedseizoen, alle bij Holwerd, zijn weggelaten. In totaal werden 46 vogels teruggemeld. Het merendeel betreft terugmeldingen bij Holwerd, Blija en Paesens: door ons zelf teruggevangen op het nest (21), afzelingen van kleurringen (11) en dood gevonden vogels (5). De overige negen werden teruggemeld van de Groninger kust (2), uit het Lauwersmeer (1), van Ameland (4), uit de Oostvaardersplassen (1) en uit het Deltagebied (1). Van deze negen vogels werden vier als zekere broedvogel gemeld: één uit het Lauwersmeer, twee van Ameland en één van de Groninger kust. Deze vogels waren dus van broedgebied gewisseld.

Overige terugmeldingen van broedvogels

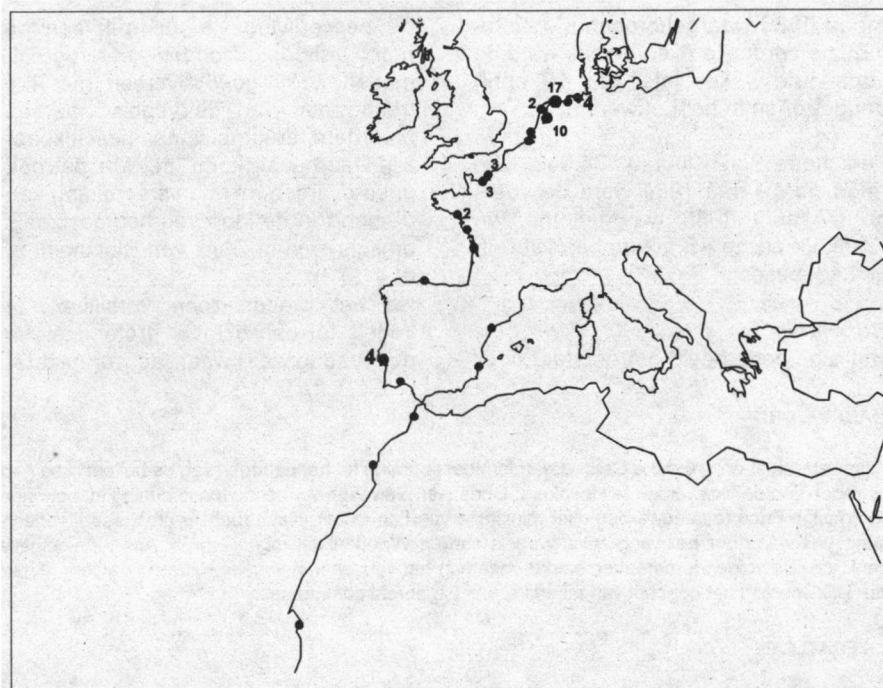
Beschikbaar waren 57 terugmeldingen van 41 individuen (figuur 3). Vooral de gekleurde vogels gaven soms meerdere terugmeldingen. Vervolgaarnemingen van dezelfde plaats binnen een korte periode van gekleur-

ringde individuen zijn slechts eenmaal meegeteld, omdat deze terugmelding en anders een vertekend beeld zouden geven. Meerdere terugmeldingen van dezelfde vogel geven overigens wel de mogelijkheid te controleren of het algemene beeld dat uit de terugmeldingen naar voren komt ook op individuele vogels van toepassing is.

Uit de periode juli - oktober stammen 23 terugmeldingen van 20 individuele vogels. Van de Friese vastelandskust komen vier terugmeldingen tussen 29 juli en 21 oktober. Twee gekleurringde vogels gaven tussen 24 augustus en 3 oktober drie terugmeldingen uit de Jadebusen in Duitsland. Hier wordt in verband met een onderzoek aan Kluten intensief naar kleurringen gekeken. Van het Balgzand en Terschelling komen elk één terugmelding van respectievelijk 28 en 29 september. In de Oostvaardersplassen werden tussen 21 juli en 20 augustus negen vogels gezien. Alle waarnemingen hadden betrekking op aflezingen van kleurringen en aluminium ringen, een populaire sport in de Oostvaardersplassen. Verder komt één terugmelding uit het Deltagebied (25 juli) en komen er drie terugmeldingen uit Frankrijk (tussen 20 augustus en 20 oktober). Ten slotte werd één Kluit al op 28 juli aan de oostkust van Spanje teruggemeld.

De periode november - maart gaf 16 terugmeldingen, alle uit gebieden zuidelijk van Nederland met uitzondering van één vogel op 15 november uit de Jadebusen (Duitsland) en twee vogels op 25 maart van Holwerd. Uit Frankrijk komen vier terugmeldingen tussen 2 december en 20 januari, uit Spanje en Portugal zeven terugmeldingen tussen 22 november en 14 februari, uit Marokko één vogel van 7 december en uit Mauritanië één vogel van 29 maart. Deze laatste vogel moet nog zuidelijker hebben overwinterd. Een Nederlandse expeditie zag een groep Kluten uit het zuiden arriveren en enkele uren rusten alvorens de reis naar het noorden werd voortgezet. Tijdens die rustperiode konden van twee vogels de kleurringen worden afgelezen: de hier genoemde vogel en een vogel geringd door Meinte Engelman van Holwerd.

In april zijn vrijwel alle vogels terug in Nederland. Er is nog één terugmelding van april uit Marokko. De vermelde datum van 6 april is echter dubieus, omdat dit de datum is waarop de vinder zijn brief met de melding heeft verzonden. Verder zijn er nog

Figuur 3. Overige vindplaatsen van als broedvogel bij Holwerd geringde Kluten. Getallen bij de stippen geven het aantal vindplaatsen als dit meer dan één is.

twee waarnemingen van kleurringen van 11 en 27 april uit Frankrijk. Uit Nederland stammen 14 terugmeldingen. Met uitzondering van een terugmelding uit het Deltagebied (10 april) en de Oostvaardersplassen (28 april) komen alle terugmeldingen uit de Waddenzee, zowel van de eilanden (Texel 1 maal en Ameland 2 maal) als van de vastelandskust tussen Westhoek en het Lauwersmeer.

Van populatie naar individu

In de voorgaande paragraaf is aan de hand van terugmeldingen het algemene beeld van de trek geschetst. Direct na het broedseizoen verspreiden de vogels zich van de kusten van Duitsland in het noorden tot de westelijke Europese vastelandskust in het zuiden. Na oktober zitten vrijwel alle vogels zuidelijk van Nederland: van Frankrijk in het noorden via Spanje en Portugal tot in Noordwest- en West-Afrika toe. Vanaf eind maart keren de vogels terug in Nederland. Veel vogels worden slechts eenmaal teruggemeld, zodat alleen ringplaats en ringdatum en vindplaats en vinddatum bekend zijn. Aan de hand van een serie terugmeldingen worden dan conclusies getrokken over de wijze waarop de trek plaatsvindt. Van enkele gekleurringde vogels zijn meerdere terugmeldingen beschikbaar, zodat aan de hand hiervan getest kan worden of het algemene beeld ook voor individuen geldt. Van enkele van deze vogels (alle als broedvogel op het nest

geringd) worden alle terugmeldingsdata en -plaatsen gegeven. Alle vier hier opgevoerde vogels passen naadloos in het algemene beeld van de trek.

Kluit 3.334.938 werd op 19 mei 1984 geringd. Op 27 januari 1985 werden de kleurringen waargenomen in de Algarve in Portugal en op 6 augustus 1986 in de Oostvaardersplassen. Vervolgens werden op 29 april 1989 en 25 maart 1990 de kleurringen waargenomen bij Holwerd. Ten slotte werd de vogel op 20 januari 1991 waargenomen in het departement Loire-Atlantique in Frankrijk en de volgende dag in het departement Gironde, 106 km zuidelijker.

Kluit 3.377.728 werd op 2 juni 1984 geringd. Nadien werden de kleurringen op zeven verschillende plaatsen waargenomen. Op 18 mei 1987 was deze vogel bij Paesens en op 25 mei 1987 in het Lauwersmeer (broedend). Op 3 oktober 1989 werd de vogel gezien in de Jadebusen en nog geen tien weken later op 10 december in Spanje. Op 17 september 1990 was de vogel weer in de Jadebusen en in de winter daarop op 2 februari 1991 in Portugal. De volgende herfst werd de vogel op 20 oktober 1991 in het departement Loire-Atlantique in Frankrijk gezien.

Kluit 3.334.937 werd op 19 mei 1984 geringd. De kleurringen werden op 29

maart 1986 waargenomen in Mauritanië (zie eerder) en vervolgens werd de vogel drie weken later (op 19 april) aangetroffen in het Lauwersmeer.

Ten slotte nog Kluut 3.334.940. Geringsd op 19 mei 1984 werd de vogel op 27 april 1986 waargenomen in Frankrijk en op 15 november 1990 in de Jadebusen.

Conclusie

Het algemene beeld dat ontstaat door

de beschrijving van de trek aan de hand van de afzonderlijke terugmeldingen komt goed overeen met het trekpatroon van de vogels waarvan meerdere terugmeldingen beschikbaar zijn. Daarnaast komt het trekpatroon goed overeen met de verspreiding van de soort in de loop van het jaar zoals omschreven in Glutz von Blotzheim *et al.* (1977):

Na het broedseizoen verblijven de vogels tot half oktober grotendeels in de Waddenzee waar de rui plaats-

vindt. Het lijkt erop dat de Friese broedvogels deels oostwaarts trekken om tot in de Jadebusen te ruïen. Daarna trekken de vogels naar de winterkwartieren die in hoofdzaak liggen tussen de kusten van de monding van de Loire in Frankrijk in het noorden tot Sénégal in West-Afrika in het zuiden. Vanaf eind maart keren de broedvogels terug in het Waddengebied.

DANKWOORD

Rijkswaterstaat en It Fryske Gea verleenden toestemming tot het betreden van de buitendijkse gebieden aan de Friese kust en de Suikerunie voor het betreden van de vloeivelden te Hoogkerk. Christiaan Salvesen verleende toestemming tot het ringen van Visdieven en Kokmeeuwen op het dak van de voormalige Frico te Leeuwarden. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij verleende ontheffing van artikel 16 van de Natuurbeschermingswet waardoor het vangen van vogels aan de Waddenkust mogelijk was. Aan terreineigenaren en het ministerie van LNV komt mijn hartelijke dank toe. De volgende personen werkten mee aan het vangen van vogels: Hilbrand Aalders, Jauko Dijkstra, Eddy Douwma en Jaring Roosma. Klaas van Dijk voorzag het concept van dit artikel van uitgebreid commentaar.

LITERATUUR

- ENGELMOER M. 2001. De Kokmeeuw: kommer en kwel, de Vos of Slijkamaal in het spel? *Twirre* 12 (5): 173-175.
 GLUTZ VON BLOTZHEIM U.N., K.M. BAUER & E. BEZZEL 1977. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, 7. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
 KOOPMAN K. 2001. Ringen van steltlopers, meeuwen en sterns in 1999. *Twirre* 12 (4): 125-130.

Klaas Koopman, Diligencelaan 11, 9351 PR Leek (tel.: 0594-518191)